

ERGÜN AYBARS: BİR CUMHURİYET TARİHÇİSİ

ERGUN AYBARS: A TURKISH REPUBLIC HISTORIAN

Zeki ARIKAN*

Prof. Dr. Ergün Aybars anısı için hazırlanan bu dergiye küçük bir katkıda bulunmak istiyorum. Bu katkı anımsadıklarım bağlamında olacaktır. Ne yazık ki geniş bir yazı hazırlamaya sağlığım elverişli değil. Bununla yetinmek zorundayım. 1979 yılının kasım ayında Ege Üniversitesi'ne o zamanki adıyla Sosyal Bilimler olan şimdiki Edebiyat Fakültesi'ne gelmiştim. Bölüm Başkanımız o zaman Doçent olan Salih Özbaran idi. Çevremizde Rahmi Hüseyin Ünal, Tunca Korantamer, Ahmet Necdet Sözer, Cezmi Sevgi, Nuri Bilgin, Ömer Özyiğit, Erol Atalay gibi değerli arkadaşlar vardı. Ne yazık ki bunların kimileri aramızda değil artık. O yıl Ankara'dan bölüm başkanlığına Doç. Dr. Ergün Aybars imzalı bir mektup geldi. O da İzmir'e gelmek istiyordu. İsteği uygun görüldü. Kısa zamanda işlemler tamamlandı ve İzmir'e geldi. Hepimizin tanıdığı ve saygı duyduğu Enver Ziya Karal'ın öğrencisiydi. Doktorasını da onunla birlikte yapmıştı. Bölümümüz bir Cumhuriyet tarihçisi kazanmıştı. Ama Aybars, Cumhuriyet Tarihi derslerinin dışında Çağdaş Dünya Tarihi, Yakınçağ Osmanlı Tarihi, 20 Yüzyıl Orta Doğu derslerin de verdi. O zaman Cumhuriyet Tarihi üniversitemizde ayrı bir bölüm değildi. Bölümümüzden yönetiliyordu. Sonra yeni bir yapılanma oldu. Aybars da bu bölümün başına getirildi.

Ege Üniversitesi'nin yanında ikinci bir üniversite kuruldu: Dokuz Eylül Üniversitesi. Bir gün bu yeni üniversitenin rektörü Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı, Salih Özbaran'ı çağırarak kurmak istediği Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Başkanlığını kabul etmesini rica ediyordu. Özbaran da Ergün Aybars'ın bu iş için Aybars'ın biçilmiş kaftan olduğunu söylemiş. Yiğitbaşı, Aybars'la görüştü. O da Dokuz Eylül Üniversitesi'ne geçti (1986). Orada Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü'nü kurdu. Öğrencilerin alması gereken lisans derslerinin dışında yüksek lisans ve doktora dersleri açtı. Birçok gencin bu alanda yetişmesine katkıda bulundu.

Ege'ye geldiği zaman *İstiklal Mahkemeleri* ki cilt olarak basılmıştı. O günlerde kamuoyunda bu mahkemelerle ilgili tartışma başlamış ve bu

---

* Prof. Dr., Emekli

mahkemelerin ne kadar adam astığı da açık arttırmaya çıkmıştı. Aybars'ın bu eserinden kimsenin haberi yoktu. Bunu bir TV programında dile getiren Rahmetli Uğur Mumcu oldu. Bundan sonra herkes ölçülü konuşmak zorunda kaldı.

Aybars; piyasayı Türk İnkılap Tarihi, Türk, Türk Devrim -Tarihi yada başka adlar altında yazılan kitapların doldurduğu sırada bir kitap yazdı. Adına *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* dedi. İki cilt olarak tasarlanan kitabın ancak 1. Cildi yayınlanabildi. Bu, Osmanlının çöküşünden başlıyor ve Cumhuriyetin ilanına kadar geliyordu. Kitaba niçin *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*'ni uygun gördüğünü şöyle açıklıyor:

“Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile başlayan ve ölümü olan 1938 yılına kadar Türk toplumsal hayatında, devlet yapısında, siyasi ve hukuki kurumlarında gerçekleşen bu köklü ve kuvvetle yapılan değişiklikler “Türk İnkılâbı” olarak tanımlandı. Türk İnkılâp Tarihi Türkiye Cumhuriyeti'nin yalnız kuruluş dönemini ifade ettiği için, daha geniş bir başlık olarak “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ni seçtim”.

Eser bu bağlamda yazılan kitaplardan farklıdır ve Prof. Şerafettin Turan'ın eserini saymazsak çok daha kapsamlıdır. Osmanlı'nın çöküşü, Fransız devriminin etkisi, düşünce akımları, İttihat ve Terakki dönemindeki yenileşme çabaları geniş bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Trablusgarp, Balkan Savaşları, Birinci Dünya vuruşmaları insan kayıplarını üç milyona çıkarmış, eğitilmiş insan kadrolarının büyük bir kısmı da yok olmuştur. Genç Cumhuriyet bu enkazın içinden çıktı. Yeni Türkiye, büyük adamın vurguladığı gibi “ Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir ilgisi yoktur. Osmanlı Devleti tarihe karışmıştır. Şimdi yeni Türkiye doğmuştur.” İşte Türkiye Cumhuriyeti Tarihi bu doğumun öyküsüdür. Bu öykü, zaferin kazanılması, Lozan'ın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilanı ile sona erer.

Biz, Ergün Aybars'ın müdürlüğü döneminde derse gidiyor, yüksek lisans ve doktora derslerine giriyorduk. Enstitünün bir yayın organı olmasını düşündük ve bir dergi çıkarmaya karar verdik. Yayın kurulu Ergün Aybars, Salih Özbaran, ben ve Araştırma görevlisi Kemal Arı'dan oluşuyordu. İlk sayı, 1991 yılında yayına girdi.. Derginin adını *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları* olarak belirledik. Amacını da “Yayına Başlarken” yazısında şu sözlerle belirledik:

“Derginin yayımındaki amaç; “Türk Devrimi” denilen tarihsel olgunun oluşum sürecine ilişkin çalışmalarda bulunarak: özgün belgelere ulaşma, belgeyi ve belgedeki bilgileri bilimsel yöntemle sorgulayarak değerlendirme, çağdaş Türkiye'nin tarihsel oluşumuna ışık tutacak sonuçlarını, bilim dünyasına ve kamuoyuna sunmaktır. Böylece; tarihsel sürecin son yüzyıllık evresinin oluşumunda rol oynayan siyasal, ekonomik, kültürel vb. etkenlerin nesnel sonuçlarıyla ortaya çıkarılması çabalarına katkıda bulunacağı umulmaktadır. Bu çaba doğrultusunda çağdaş ve özgün yeni kaynakların ortaya çıkacağı, bu kaynakların tanıtımının yapılacağı, güncelliğini koruyan pek çok sorunun

çözümüne ışık tutulacağı, yine bunlar yapılırken varlığı bilinmeyen ya da çok az bilinen yeni sorunların gün ışığına çıkacağı ve bu yeni sorunların çözümü için de önemli katkılar ortaya koyan orijinal bilgilerin ve özgün yorumların meydana geleceği kuşkusuzdur.

Yayımlanacak yazıların ilgi alanı; söz konusu genel tarihsel olgunun çok özel bir evresini oluşturan ve adına “ Türk Kurtuluş Savaşı” denilen çok yönlü değişim ve dönüşüm aşamasının çeşitli yönlerden ortaya çıkışında etkili olan hazırlık, düşünsel birikim ve eylemsel oluşumundan, günümüze kadar uzanan geniş tarihsel süreçtir. Kısa bir deyişle bu süreç; birikim, eylemsel oluşum ve gelişme aşamalarını içeren “ Türk Devrimi” sürecidir. Yaklaşık olarak son yüzyıllık tarihsel gelişimi kapsayan bu süreç içindeki konuları içeren ve tarihsel olayları ele alan belgesel çalışmalarla, olguları açıklamaya dönük özgün ve nesnel deneme yazıları, dergimizde yer alacak bilimsel yapıtlar olacaktır.

Türkiye’de yakın dönem Türkiye Tarihi üzerinde yapılan bilimsel incelemelerin nicelik ve nitelik yönünden, son zamanlarda gittikçe arttığının gözlemlenmesine karşın, yine de yeterli olduğu söylenemez. Üstelik anılan dönem üzerine ortaya konulan her araştırmanın ve yorumun, bilimsel niteliğe uygun, orijinal incelemeler olduğu da ileri sürülemez (...)

İşte dergimiz, söylenen bu düşüncelerin yol göstericiliğinde çıkmaktadır. Ancak bu biçimde, Atatürk’ün kurduğu ve var olma ilkelerini saptadığı çağdaş Türkiye’nin tarihsel oluşum sürecine katkıda bulunabileceği umudundadır.”

İlk sayımız 280 sayfaydı. Bundan sonraki sayılar daha kabarık olarak çıktı. Bu alanda büyük bir boşluğu doldurdu. Kurtuluş Savaşı’nın merkezi konumundaki İzmir’in öncesi ve sonrasıyla böyle bir dergiye gereksinimi vardı. Kimi sayılarımız özel olarak çıktı. 3.sayı (1993) Kurtuluşunun 70. Yıldönümü dolayısıyla İzmir Özel Sayısı olarak yayımlandı. Bu özel sayı 400 sayfayı buluyordu. Enstitü kadrosunun dışında İzmir’den ve çeşitli üniversitelerimizden pek çok katılımcıdan destek aldık. 4. Sayımız Mahmut Esat Bozkurt için Kuşadası’nda yaptığımız sempozyumun yazıları yer aldı. Dergi, bugün de çıkmaya devam ediyor.

Prof. Aybars, çeşitli kongre, konferans, toplantılarda, TV kanallarındaki açık oturumlarda Atatürkçülüğü, Türk Devrimini savundu. Yazıları o döneme ışık tutuyor. Ayrıca makaleleri, araştırmaları, yayınladıkları kitaplar da Türk Devrimi’ni bütün olarak algılamaya katkıda bulunuyor. Bu kitaplar, *Atatürk ve Modernleşme ve Bir Uygarlık Örneği: Türk Devrimi*’dir. Sözün kısası gerek yetiştirme tarzı,, gerek akademik yaşamı ile Prof. Ergün Aybars, tam bir Cumhuriyet tarihçisi olarak yetişti. Bu konuda ilk akademik araştırma yapanlardan biridir. Değerli tarihçimiz belirttiğim gibi Ord.. Prof. Enver Ziya Karal’ın öğrencilerindendi. Ondan pek çok şey öğrendiği şüphesizdir. Karal öldüğü zaman ne kadar büyük bir acıya boğulduğunu biliyorum. Ayrıca Aybars, Ankara’da çok geniş bir çevre edinmişti.

Aybars'la uzun yıllar arkadaşlık ettik. Anılarla yüklüyüm. Ankara'ya ve İstanbul'a bilimsel toplantılar için gittik. Eskişehir'e radyo programları, Anadolu Üniversitesi'ne de tez savunmaları için gidip geldik. Hiç unutmam. Anadolu Üniversitesi'ne bir tez savunması için gidiyoruz. Hava bozuk. Trenle gidelim dedik. Gittik, işimiz bitti. Yine trenle İzmir'e dönüyoruz. Anadolu Üniversitesi'nden gençler de bizi yolcu etmeye geldiler. Konuşuyoruz. Aybars başladı çeşitli serüvenlerini anlatmaya. Zevkle dinledik.

Orhan Burian'ın anılarında amcası aktör Nihat Aybars'la ilgili bir kaydı kendisine göstermişim. Çok mutlu oldu. Kendisine uzun yıllar dilerim.